

"Az iskola humanizálása"

Az OKI Iskolafejlesztési Központja által indított és gondozott "Az iskola humanizálása" elnevezésű kutatási és fejlesztési program (vezetője: Mihály Ottó) két egymással szorosan összefüggő, de ugyanakkor konkrét céljaiban, szervezési eljárásaiban, finanszírozásában egymástól jelentősen eltérő projekt-módszert foglal magában.

A kutatási programot az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatja, míg a fejlesztési program anyagi forrásait – mivel ehhez az OKI keretében Központunk számára források nem állnak rendelkezésre – lényegében a "fejlesztési piacon" itt-ott felbukkanó források (pályázatok megrendelése, az eladható eredmények forgalmazása) jelentik. A program támogatására hoztuk létre az *Iskolafejlesztési Alapítványt* is.

A kutatási program

Az új évezred küszöbén mind égetőbb probléma az oktatás perspektíváinak és feladatainak megfogalmazása különös tekintettel az oktatás humanista, kulturális és nemzetközi hivatására. Ez a téma napirendre került az európai országok oktatási minisztereinek 4. konferenciáján (1988. szeptemberében), amely a tagállamok számára – többek között – a következő ajánlást fogalmazta meg:

1.) "Javasolják az oktatásfejlesztés elsődleges céljaként olyan nevelési szellem terjesztését, amely ösztönözné az oktatás humanista, kulturális és nemzetközi dimenziójának felismeréséből következő értékek, gondolkodás- és viselkedésmód iránti fogékonyságot."

Az ajánlásban említett "nevelési szellem" megvalósulása a pluralista nevelésügy létrejöttét, egy több pólusú pedagógiai legitimizációs mező kialakulását igényli hazánkban. A pluralizmus a tudományos-szakmai szférában feltételezi az egymástól koncepcionálisan is eltérő pedagógiai-elméleti és programfejlesztési irányzatok, műhelyek működését, amelyek keretében nemcsak konkrét szakmai alternatívák, hanem minőségileg is eltérő iskolakoncepciók is kimunkálódhatnak.

Az általam vezetett tudományos műhelyben, az OPI majd az OKI *Iskolafejlesztési Központjában* folyó kutatásokat és fejlesztéseket már korábban is az a felfogás hatotta át, amely a hazai pedagógiai innovációt az európai, az egyetemes értékekkel kívánta összekapcsolni, amely a pedagógiai alternatívák felkutatásával, adaptálásával, terjesztésével, támogatásával a pluralista szemlélet kialakítására, erősítésére törekedett.

A kutatás az iskola humanizálásának magyarországi lehetőségeit vizsgálja az óvodától a felnőttoktatásig. Az iskola mint vonatkozási alap áll a kutatás középpontjában, így a téma feldolgozása szélesebb mezőben történik.

A kutatási problémák tisztázásának – a nevelésfilozófiai kérdésvetésekre is termékenyen (vissza)ható – szintje a pedagógiai folyamatok elemzése. A különféle új és régebbi keletű erőfeszítések leltározása és monografikus feldolgozása hiánypótló jellegű a magyar pedagógiai kutatás terén. Ez két alapvető szempont, kérdés mentén haladna:

- Milyen az az "új nevelési szellem", amely az oktatás humanista, kulturális és nemzetközi dimenziójának felismeréséből következő értékek, gondolkodás- és viselkedésmód iránti fogékonyságot fejleszti, erősíti?
- Hogyan és milyen konkrét pedagógiai és iskolafejlesztési törekvésekben, pedagógiai mozgalmakban menifesztálódott és menifesztálódhat ez az "új nevelési szellem" külföldön és hazánkban?

A pedagógiai alternatívák a jelzett szempontokból történő vizsgálata a következő kutatási feladatokat veti fel:

A kutatás főbb irányai, területei

1.) Az elméleti-összehasonlító kutatási feladatok közé tartozik a főbb nevelésfilozófiai rendszerek értékelméleti és célelméleti szempontú összehasonlító kritikai elemzése. Ennek keretén belül vizsgálni kell az egyes nevelésfilozófiai irányzatok szociálhistóriai környezetét, társadalmi beágyazottságát és hatókörét. Ilyen kontextusban a keresztény (konzervatív és neo-), az analitikus (conceptual analytical), a keleti és nyugati marxista és pszichológizáló (behaviorista, freudista, jungiánus) nevelésfilozófiai emberkép részletes, monografikus feldolgoása és értelmezése a feladat.

2.) Az euro-amerikai pedagógiában ma fellelhető humanizáló irányzatok, törekvések, módszerek és eljárások.

2.1 taxonómiája

Ez a működő pedagógiai alternatívák feltérképezését, szelekcióját, felosztását, és az ehhez szükséges elemzést jelenti; ezenkívül 'lajstromba' gyűjtésüket és pontos leírásukat. Erre épülhetnek illetve ezzel párhuzamosan kerülhetnek bemutatásra a humanizáló pedagógiai alternatívák.

2.2 története

Ez a vizsgálat ismét két jól elkülöníthető területet ölelne fel, amelyek külön-külön és egymásra hatásukban is lényeges adatokkal bízhatnak:

2.2.1 A humanizálódó pedagógiai alternatívák története eredeti környezetükben és

2.2.2 Magyarországon

Többretegű nemzetközi összehasonlításra nyílik lehetőség, mert az eredeti és hazai környezet, a külföldi és a magyar adaptációk is összevethetők.

A lajstromba vétel és a történeti feltárás, a sajátosságok és a közös vonások, gyökerek bemutatása; az adaptációs metamorfózisok jelzése igényli a pedagógiák

2.3 eszközzrendszere kompatibilitásának elemzését is.

A kutatási feladatok harmadik körébe tartozik megvilágítani

3. az iskola humanizálásának feltételrendszerét.

A vizsgálat az iskolát természetesen nem elszigetelt jelenségként kezeli, hanem gazdasági-társadalmi beágyazottságában; az itthoni és a külföldi helyzet, a feltételek sokszempontú egymásra tükröztetésével kívánja megragadni. A feltételrendszer szerkezetének felvázolásához az alábbi szempontokból közelítünk:

3.1 Jogi aspektus:

Az iskola humanizálásának jogi oldalát nemcsak az oktatási törvények és más oktatásügyi dokumentumokból, hanem egyéb, már kodifikált és még nem mindegyik elfogadott (mint pl.: A gyermekek jogairól szóló egyezmény tervezete) jogköri elemzéséből törekszünk kibontani.

3.2. Szervezeti kérdések:

Az iskolaügy egészében és az egyes iskolák vonatkozásában egyaránt a valós helyzet tisztázása, az iskola társadalmasításának lehetősége és a pártoktól független

szervezetek szerepe kerül itt tisztázásra.

3.2.1 Az iskola irányítási rendszere

3.2.2 A pluralizmus számára kedvező irányítási rendszer

3.3 Személyi, szakmai aspektus:

A pedagógiai alternatívák bemutatása már az előző kérdéskör kapcsán megtörtént, ezért itt a problémát arra éleznénk ki, hogy milyen

3.3.1 az adott alternatíva alternatívaként történő artikulációjának lehetősége hazánkban.

Fontos leágazása ennek a kérdésnek a pedagógusok és oktatásügyi szakemberek kérdőíves és interjú vizsgálatára, amely kiterjed

3.3.2 Az iskola humanizálásához kapcsolódó

3.3.2.1 attitűdök

3.3.2.2 ismeretek

3.3.2.3 magatartások felmérésére.

3.4. Tartalmi aspektus:

A jelenlegi hazai nevelési rendszerben a morális és az érzelmi komponens aránytalanul kis helyet kap. Ezért analízisre kerülnek

3.4.1 A tartalom belső arányai

3.4.1.1 A kognitív

3.4.1.2 A morális

3.4.1.3 Az affektív komponens

3.4.1.4 A komponensek viszonya

3.4.2 A tanárképzési dokumentumok, az egyetemi/főiskolai tananyag tartalmi elemzése.

3.5 Finanszírozási feltételek vizsgálata:

Az általános helyzet, a nemzetközi párhuzamok bemutatása mellett fontos szerepet kap a feltáró elemzés, a működő pedagógiai alternatívák, innovációk, iskolák és nem pártszerű szervezetek esettanulmányokban történő bemutatása.

3.6 Az iskola humanizálásának feltételrendszere *egyedi* esetekben (pl. *Freinet-műhely*, solymári *Waldorf-iskola* stb).

A feltételrendszer összefüggésében mint önálló aspektus, komplex probléma jelentkezik, hogy az iskola humanizálása számára milyen

3.7 a *környezet* – Max Weber-i értelemben – 'ideáltípus' formája.

A kutatás várható eredményei

- A kutatás eredményeként elkészül a nevelésfilozófiai irányzatok célelméleti szempontú monografikus feldolgozása. (Ennek alapján megírásra kerül egy a pedagógusképzést és továbbképzést segítő "tankönyv" és szöveggyűjtemény.)

- Tanulmányokban és összegző kötetben kidolgozásra kerül alapvető emberi értékekre építő, toleráns, az európai trendekkel harmonizáló nevelésfilozófia, amely terepet biztosít a pluralizmus eredményeként létrejött elképzelések konszenzusához és új alternatívák iniciálásához. Az ilyen nevelésfilozófia orientáló lehet, s mivel nem normatív, lehetőséget teremt az eltérő társadalmi csoportok eltérő érdekeinek egyeztetésére, a ma alig ismert pedagógiai toleranciára és sokféleségre. Ebben az összefüggésben az emberkép – eltérően a hagyományos keresztény, vagy akár a

kommunista gyakorlattól – és az ezzel összefüggő értékszocializáció és az értékek interiorizációja nem elsősorban a 'mit', azaz a tartalom kérdése a nevelésfilozófiában, sokkal inkább a 'hogyan' és a 'mikor' problémája.

– A humanizációs trendek elemzése segíthet a 20. század végének megfelelő színvonalú válaszokat találni azokra az alapdilemmákra, amelyek a mai oktatási rendszerünket felkészítik: hogyan egyeztethető össze az iskola humanizálása a közvetlenül érvényesülő társadalmi-gazdasági érdekekkel s mi módon oldható meg az egyenlőség és minőség paradoxona? Milyen a személyiségfejlődés viszonya a teljesítményelvhez, az individualizálás viszonya a közösségi identitásokhoz, a (kultúra) közvetítés viszonya az öntevékenységhez stb. Ezekre a problémákra adott válaszok szükségképpen vezetnek el a szabadság pedagógiai és oktatáspolitikai értelmezéséhez, s csatolhatók vissza a nevelésfilozófiai axiológia és teleológia szintjéhez.

– Az iskola humanizálása feltételrendszerének bemutatásával, nemzetközi összehasonlításban történő elemzésével, az új törekvések számbavételével válaszolhatunk arra a kérdésre, hogy mit engednek meg és mit nem engednek meg ezek a keretek: mit jelent az iskola humanizálása az iskolaügy és az egyes iskola szintjén.

– Olyan iskolafejlesztési kézikönyv készülne, amely hozzájárulhat a kutatott "új nevelési szellem" megragadásához és terjesztéséhez.

– Az esettanulmányokban leírt egyedi esetek, szigetjelenségek bemutatása azoknak a közös kapcsolódási pontoknak a megtalálását segíti, amelyek ezek szigetcsoporttá, összefüggően működő-járható területté fejleszthetők. Konkrétan az *OPI IFK*-ja illetve az ilyen innovációt segítő bázisok iskolafejlesztő, szolgáltató tevékenységének pontosítását, az együttműködési területek egzaktt meghatározását várjuk tőlük.

– A tanárok az iskola humanizálásához kapcsolódó attitűdjének, ismeretének és magatartásának felmérése azért fontos, mert a nevelési intézmények humanizálását célzó törekvések érvényre jutásában, elterjedésében meghatározó szerep jut az autonóm, innovatív pedagógusokra. A tanárképzés területén jelentkező kihívásokra az egyetemekkel, főiskolákkal együttműködve kívánunk olyan feleletet adni, mely a pluralista nevelésügynek megfelelően új oktatáspolitikai kereteket implikál.

Fejlesztés és szolgáltatás

A kutatáshoz szorosan kapcsolódik a Központ fejlesztési és szolgáltatási tevékenysége. Ez a szoros kapcsolódás azonban nem jelent, jelenthet valamiféle egyszerű leképeződést. A kutatást és a fejlesztés-szolgáltatást nem az akciókutatás logikája, hanem a humanizálás filozófiája kapcsolja össze. (Miért kérdés, hogy az egyes fejlesztések az akciókutatás logikáját is követhetik.) A fejlesztési-szolgáltatási projektek – változó konkrét programokkal, a finanszírozási lehetőségektől is függő szervezeti formákban – lényegében öt feladatrendszert foglalnak magukban:

- információ biztosítása
- tréningek, a "kiképzés" szervezése
- szakmai konzultációs szolgáltatás
- szervezet és "innovátor" fejlesztés
- hálózat kialakítási tevékenység segítése.

Gyakorlati szinten ez a különböző, már létező vagy most "csírázó" hazai alternatív pedagógiai, iskola- és programfejlesztési törekvések különböző eszközökkel történő támogatását, illetve ilyen fejlesztések iniciálását és egyes esetekben irányítását jelenti. Itt részint a már meglévő pedagógiai rendszerek, módszerek, technikák adaptálása jelent kihívást (pl. *Waldorf-pedagógia, Freinet-módszer, komprehenzív iskolai törekvések, 'experiential learning', erdei iskola, drámapedagógia, globális nevelési programok* stb.), részint pedig magyar hagyományokból táplálkozó hazai reformpedagógiai elképzelések támogatása a feladat. Az iskolák részéről minták szelektív követése, sajátos pedagógiai arculat kialakítása új és nehéz feladat. Ahhoz, hogy koherens és nem egymást kioltó pedagógiai technikák kerüljenek alkalmazásra egy intézményen belül, segít az az új pedagógiai gondolkodási háló, melyet alap kutatási elképzelésünk céloz.

A projektnek közvetlenül a napi gyakorlatot érintő része az új pedagógiai gondolkodás operacionalizálása különböző pedagógiai rendszerekben – ez, ha úgy tetszik, az elmélet kontrollja is. Az operacionalizálási feladat helyi pedagógiai rendszerek kialakításában való konkrét fejlesztési tevékenység során hajtható végre. Ennek során a tradicionális működésükön változtatni akaró intézményekkel közösen innovációs programokat indítunk, amelyeken belül az iskola saját filozófiájának koherens módon megfelelő neveléstechnológiákat dolgozunk ki egészen a helyi tanterv, módszertan és taneszközrendszer szintjéig.

Fejlesztési jellegű feladat a helyi fejlesztési programot algoritmizált technológiájának kidolgozása, olyan diagnosztizáló, folyamattervezési és –értékelési eszközrendszer kifejlesztése, amely hatékonyan segíti a kezdetben bizonytalan, de változtatni akaró intézményeket. Innováció–technikai kézikönyv megalkotásáról van szó, amely konzultatív segítséggel párosulva lehetővé teszi a szakmailag színvonalas helyi fejlesztést. Ez a 'szakácskönyv' természetesen csak azok kezében válhat hasznossá, akik képesek használni, s akik ismerik a 'főzés' alapjait. A személyzet–fejlesztés, a vezetőképzés (staffdevelopment) része a programnak.

Az elmúlt évtized hazai és nemzetközi tapasztalatai azt mutatták, hogy az 'alulról jövő' intézményi innováció csak megfelelő professzionális háttérrel, szakmai segítséggel lehetséges. Ennek hiányában a pedagógusok szabadságukat cserbenhagyásnak élik meg s a várt pedagógiai sokszínűség nem jön létre. Ezért információk (monográfiák, kézikönyvek, publikációk) természetese csak egyik, bár igen fontos eleme a projektnek. (A szükséges információk terjesztése érdekében indítottuk útjára – az *Iskolafejlesztési Alapítvánnyal* közösen – az *ALTERN, "Alternatív pedagógiák és módszerek"* sorozatot is.) Emellett folyamatos továbbképzés segíthet a vállalkozó intézményeken. Szemináriumi, műhely-jellegű (workshop) rövid tréningek (ittthon és külföldön) szervezése, az alternatív módszerek, pedagógiák megtanulása hitelesítheti a megismert elméleteket.

Közvetlen intézményi kapcsolatok kiépítése hazai és külföldi oktatási intézményekkel teheti lehetővé az innovációs törekvések továbbélését, sőt önálló életrekelését. Az *OKI IFK* szerepe ebben a kezdeményezés és a koordináció, a hálózatok kialakításának menedzselése (networking).

A fejlesztési–szolgáltatási projekt keretében folyó munka egyes területeit, konkrét programjait a Központ munkatársainak beszámolóí mutatják be.